

of Judaism”, men att de inte har förkastats av Gud (s. 163). Förhållandet till den andra motpolen, de kristna, är likaledes komplex. För denna fråga spelar metaforen med olivträdet i Rom. 11 en central roll. Messianska judar tolkar Paulus kritik som riktad mot den samtida kristenheten, även om åsikterna går isär gällande dess ställning. Generellt sett ser de sig själva som ”an ‘authentic’ expression of the Jewishness of the Jesus movement”, medan icke-messianska kyrkor utgör inautentiska former (s. 233). Det framkommer många olikheter bland intervjupersonerna och vissa underliggande konflikter. En person föredrar till exempel att kallas ”Jewish messianist” och är kritisk till den bredare rörelsen av messiansk judendom som han anser vara ”Jesus-obsessed evangelicalism” (s. 165).

Likt PWJ-forskare anser majoriteten av de intervjuade att Paulus följde Torahs lagar, medan några anser att han modifierade dem. Intressant i sammanhanget är i vilken utsträckning de själva följer judisk praxis, speciellt som de överlag är kritiska till ortodox judendom. Här framkommer stora skillnader. Nyström förklarar att ”flexibility is the distinguishing mark of the Messianic Jewish attitude toward Torah observance” (s. 190). Däremot utgör uppfattningen om att staten Israel bildades genom Guds ingripande en gemensam grund. Vidare delar de övertygelsen om att de lever i sluttiden och väntar på Messias återkomst, vilket för övrigt påminner om situationen i den tidiga kyrkan. För läsare som är insatta i konflikterna mellan olika falanger av judiska och icke-judiska Kristustroende i den tidiga kyrkan, som utgjorde en liten minoritet i det romerska samhället, slås man av likheterna i diskussionerna kring identitet, etnicitet och utvaldhet. Nyström förklarar till exempel att icke-judar som dras till messianska församlingar utgör ett speciellt problem: ”some non-Jews want to practice Judaism as much as possible, whereas Messianic Jews oppose this idea as it threatens their unique position and identity” (s. 240). Det kunde ha handlat om första århundradet likaväl som det tjugoförsta.

Metoden som Nyström utvecklat, ”Bible-reading interviews” över Rom. 11, fungerar mycket väl som ingång i en studie över messianska judars teologi, bibelsyn och identitetskonstruktion. Boken är välskriven och innehåller genomtänkta analyser och reflektioner. Översikten av Paulusforskningen som överdrivet polariserar forskares åsikter drar däremot ner helhetsintrycket av en annars utmärkt avhandling.

Cecilia Wassén
Docent, Uppsala

DOI: 10.51619/stk.v9i2.24628

Mikael Stenmark, Karin Johannesson & Ulf Zackariasson (red.). Förnuft och religion – filosofiska undersökningar. Skellefteå: Artos. 2021. 549 s.

”Människor har under alla tider funderat över livet, kärleken, lidandet, Gud, varifrån vi kommer och vad som kommer att hända när vi dör. Religionsfilosofins syfte är att både förstå och kritiskt och konstruktivt granska människors föreställningar om, svar på och förhållningssätt till dessa tillvaros grundläggande frågor” (s. 9).

Med denna programförklaring inleds en drygt 500-sidig antologi om det filosofiska utforskandet av främst religiösa, men även sekulära livsåskådningar.

Bortsett från en översättning av en amerikansk bok från 1991 (*Förnuft och religiöstro*, 1997), finns inte många introduktionsböcker till religionsfilosofi på svenska. Min favorit i genren är fortfarande Ulf Jonssons *Med tanke på Gud* (2004). Några år senare utgavs en antologi med bidrag från religionsfilosofer vid framför allt universiteten i Lund och Uppsala: *Religionsfilosofisk introduktion – existens och samhälle* (2010). För att fylla detta tomrum har nu en tjock volym utgivits vilken ger en grundlig översikt av de frågor som är aktuella inom den moderna religionsfilosofiska forskningen. Titeln till trots – *Förnuft och religion* – är man nog med att påpeka dels att man inom den

religionsfilosofiska forskningen bör inkludera även sekulära livsåskådningar, dels att religion och livsåskådning inte enbart handlar om trosföreställningar som kan prövas mot förnuftet utan också om något praktiskt och existentiellt, något man lever, även om fokus ligger på trosföreställningar och deras rationalitet. Det som skiljer religionsfilosofin från andra former av religionsvetenskaplig forskning är nämligen, enligt inledningskapitlet, att fokus ligger på (a) det teoretiska innehållet i de olika trosföreställningar som omfattas och (b) ”hur ett sådant innehåll kan berättigas eller kritiseras” (s. 9). Den typ av filosofiska frågor som berörs är *epistemologiska* (Kan vi veta att det finns en gud? Under vilka omständigheter är det rationellt att tro att något är fallet?), *ontologiska* (Vad är verkligt? Finns det en verklighet bortom det jordiska livet?) och *etiska* (Hur bör jag bete mig mot andra människor? Vari består ett gott liv?).

Boken är indelad i femton kapitel. Efter ett inledningskapitel som presenterar forskningsområdet religionsfilosofi följer två kapitel som ger en närmare presentation av religiösa och sekulära livsåskådningar. Av de senare diskuteras två: scientism (eller naturvetenskaplig naturalism) och sekulär humanism. Som exempel på religiös livsåskådning ges här en kort översikt av teismens grundläggande teser.

Tre kapitel diskuterar därefter relationen mellan religion och naturvetenskap och mellan tro och vetande. Här ligger fokus vid vad vi kan veta eller rationellt tro (hålla för sant) och i sådant fall på vilka grunder. Kan en människa till exempel både omfatta en gudstro och samtidigt acceptera vetenskapliga teorier och resultat utan att säga emot sig själv? Svaret är ja även om vetenskapliga resultat begränsar vad som är rationellt att tro om världen och om Gud. Traditionellt har tro och vetande-debatten handlat om huruvida det är rationellt att ha en religiös (ofta mer specifikt en teistisk) livsåskådning. Vad som är nytt är ”att det också förs en intensiv diskussion om det rationella i att vara ateist eller naturalist” (s. 154). Då naturalism inte

endast är förnekandet av Gud (eller gudar) utan även bejakandet av något, till exempel att ”materia eller fysiska partiklar ligger till grund för allting som existerar” (s. 77), är detta inte heller överraskande. Även en sådan livsåskådnings försanthållanden bör naturligtvis analyseras och prövas.

I de kapitel som följer fokuseras på särskilda frågor, såsom lidandets problem och livets mening, människosyn, religion i offentligheten, gudsbilder, religiöst språk, religiös erfarenhet, mångfald och oenighet samt *embodiment* (kroppslighet) och filosofi. I kapitlet om gudsbilder presenteras till att börja med begrepp som monoteism, minimal teism och klassisk teism. Därefter granskas ett antal alternativa gudsbilder: deism, öppen teism, panenteism, panteism och alteritetsteism (eller radikal apofatism). I bokens sista kapitel utvecklas möjligheten att utforma en global religionsfilosofi, en religionsfilosofi som inte är så knuten till västerländskt kristen tradition utan mer tar hänsyn till den globaliserade värld i vilken vi lever. Ett exempel på hur olika religiösa traditioner kan mötas i en konstruktiv dialog är zenbuddhism och kristen panenteism.

Lyckas man då uppfylla den ambition som presenteras i förordet: ”att möjliggöra för studenter och andra intresserade” att ta del av den religionsfilosofiska forskningen (s. 7)? Den filosofiska novisen skulle jag hellre rekommendera ovan nämnda antologi på drygt 200 sidor från 2010, vilken innehåller kortare essäer kring olika religionsfilosofiska ämnen. För den som verkligen vill fördjupa sig i en systematisk genomgång av den religions- och livsåskådningsfilosofiska forskningen är däremot *Förnuft och religion* en gedigen kunskapskälla. En stor förtjänst är att den behandlar inte endast tidigare forskning, utan även den senaste tidens, med vilken författarna är djupt förtrogna. Boken kommer också att fylla – och fyller redan – sin givna funktion inom utbildningen i religionsvetenskap vid landets lärosäten för vilka den är avsedd. Det går utmärkt att läsa enstaka kapitel för den som föredrar att inrikta sig

på vissa frågeställningar. Möjligen finns viss risk för att boken kan upplevas som alltför Uppsalacentrerad. Med ett par undantag är nämligen samtliga kapitel skrivna av professor Mikael Stenmark och andra uppsala-filosofier, av vilka de flesta arbetar inom en analytisk anglosaxisk filosofisk tradition. (Tyvärr saknas författarpresentationer, vilket är en brist.) Därtill anknyts till flera doktors-avhandlingar tillkomna vid teologiska institutionen i Uppsala.

För att underlätta för läsaren att få en överblick av bokens innehåll hade jag dock önskat fler mellanrubriker på fler nivåer samt att dessa mellanrubriker varit införda i innehållsförteckningen. Ett person- och sakregister saknas också. Att engelska citat inte översätts är förstås inget hinder för den akademiska studenten men kan möjligen störa läsningen för en allmänintresserad läsare. Det finns således en hel del redaktionellt arbete att utföra inför en andra upplaga.

Lotta Knutsson Bråkenhielm
TD, Stockholm
DOI: 10.51619/stk.v98i2.24629